

Kur'an'ı Tefsir Etmeye Duyulan İhtiyaç*

Bereketzâde İsmail Hakkı**

Mustafa BULUT***

Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye duyulan ihtiyacı, bazı âlimler şöyle açıklar: Her müellif, yazmış olduğu eserini hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymaksızın bizzat anlaşılabilir diye kaleme alır. Bu anlaşılır bir durumdur, fakat yazılan bir eseri şu üç sebepten dolayı açıklamak zorunlu hale gelir. Bunlardan **birincisi**; bir eser kaleme alan kişinin, bütün güzel sıfatları kendinde toplamasıdır. Bu sıfatları kendinde toplamış olan yazarın, bilim gücüne bağlı olan derin anlamları ve ciz lafızlar içinde ifade etmesi, pek çok kimse tarafından kastedilen manayı anlamayı zorlaştırır. Bu yüzden kastedilen gizli anlamları ortaya çıkarabilmek için, eseri açıklama ihtiyacı doğar. Bu ihtiyaçtan dolayı meydana gelen şerh etme işi bizzat eseri yazan tarafından gerçekleştirilirse, kastedilen manaları ortaya çıkarmak konusunda başkaları tarafından yapılacak şerhlerden daha fazla isabet kaydeder. **İkincisi**: Bir problemin tamamlayıcı öğeleri veya şartlarını açıklamaya güven duyarak, bu şartları müellifin başka bir âlimin açıklamasına bırakmış olmasıdır. O bırakılmış olan tamamlayıcı unsurların veya şartların;

* Bu makale Sırat-ı Mustakim Dergisi C IV, S.90, s, 201-202 13 Mayıs 1326 da yayınlanmıştır.

** Bereketzâde, İstanbul Zincirlikuyu'da 1851 yılında doğdu. Küçük yaşta babasını kaybetti. İlkokula devam ederken hafızlığını da tamamladı. Zamanın önemli alimlerinden dersler alarak kendini tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf ve Arap Edebiyatı alanlarında yetiştirdi. Bereketzâde İsmail Hakkı memuriyet hayatında Halep ve Adana vilayetleri defterdarlığı, Akşehir kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Beyrut istinaf mahkemesi başkanlığı yaptı. Yargıtay üyeliği ve başsavcılık görevlerinde bulundu. 1918'de İstanbul'da vefat etti.

*** İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

mertebelerini ve derecelerini tayin etmek ve açıklamak için şerhe ihtiyaç duyulur. **Üçüncüsü**; mecazda, çok anlamlı lafızlarda ve delaleti ortaya çıkarmak üzere bir lafzın birden çok manaya gelme ihtimali doğar; böylece yazarın kastı olan manayı tercih etmek ve açıklamak için şerh etme ihtiyacı meydana gelir. Bazen de ortaya konulan eserlerde unutkanlık, hata, bir şeyin tekrarı veya bir şeyin konu edilerek belirlenmesi gerekirken, çoğu kez o şeyin ortadan kaldırılmasıyla kapalı/anlaşılmaz hale getirilmesi gibi, her bireyin maruz kaldığı durumlar ortaya çıkabilir. Böylesi durumlara dikkat çekmek için de şerhe ihtiyaç duyulur.

Kur'an-ı Kerim'in tefsir edilmesine gelince; Allah'ı Teâla kullarına ancak onların anlayacakları tarzda hitap etmiştir. Bunun içindir ki Allah her peygamberi kendi toplumunun lisanı ile göndermiş ve her peygamberin kitabını o toplumun dili ve anlayışı üzere indirmiştir. Kur'an-ı Kerim Arapçanın en sade ve en açık olarak kullanıldığı bir zaman diliminde yine Arapça olarak inmiştir. O zaman Arapçayı sade bir şekilde konuşanlar Kur'an'ın literal manasını ve hükümlerini kolaylıkla anlayabiliyorlardı. Ancak Cenab-ı Hak Kur'an-ı Mübîn' de insanların düşünmelerini murad ettiği için, (Allah'ın) yüce iradesine uygun düşecek Kur'an âyetlerindeki ilâhî maksadı açıklama ve belirlemeye Peygamberimiz (s.a.v) Efendimizi memur ettiğinden Kur'an'da bulunan gizli, ince anlamları ancak teemmül ve tedebbürden sonra kendileri için açık anlamlar haline gelecektir. Nitekim o dönemde, pek çok kimse Peygamberimiz (s.a.v)'e sormak suretiyle Kur'an'ın ince manalarına vakıf olurlardı.

Örneğin; En'âm sûresi 6/82 [وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ] “imanlarına zulüm karıştırmayanlar” âyet-i kerimesi nâzil olunca sahâbe-i kiram: Ya Resûlellah! Hangimiz nefsinde zulüm etmedi? Bu âyet-i kerimeye göre halimiz nice olur? diye sorduklarında; Peygamberimiz (s.a.v) zulmü şirk ile tefsir etti ve buna Lokmân sûresi 31/13 إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ “şüphesiz şirk büyük bir zulümdür” âyetini delil getirmiştir. Hz. Âişe (r.a) validemiz; İnşikâk sûresi 84/7-8

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ * فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا “kime kitabı sağından verilirse hesabı kolay bir şekilde görülecektir” âyetindeki - حِسَابًا يَسِيرًا - ifadesini sorduğunda, amel defteri kendilerine sağdan verilecek olanların, “kolayca bir hesap ile hesap olunacağı” buyurulduğu cevabını vermiştir. Âişe (r.a) validemiz; bu kolayca hesap vermeden kasıt nedir? Ey Peygamber! diye sorduğunda: Peygamberimiz (s.a.v) de “niyet ve işlediği amellerin kendisine gösterilmesidir”, diye cevap verdi. Yani Allah'ın rızasına ulaşan kimselere dünyada yapmış olduğu amelleri gösterilecek, onlar da amellerinden hangisinin taât, hangisinin de ma'siyet olduğunu gördükten sonra taâtlarının çokluğundan dolayı

mükâfatlandırılacaklarını ve küçük hatalarının da affedileceğini, işte *يَسِيرًا* - *حَسَابًا* ifadesi ile kastedilen mananın bu olduğunu işaret etmiştir. Buna benzer pek çok durum Peygamberimize sorulmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v) döneminde hayatta olup, onunla birlikte yaşama bahtiyarlığına ulaşmış sahâbe-i kiramın, Kur'an'ı anlamak için ihtiyaç duydukları bu türden açıklamalara şüphesiz biz de bugün ihtiyaç duymaktayız. Bununla birlikte, Kur'an'ın açık hükümlerine dair sahabe-i kiramın ihtiyaç duymadıkları hususlara da bizim bugün ihtiyaç duyduğumuzu belirtmeliyiz. Çünkü Kur'an'ı anlamak için yeterli bir eğitim/öğretim görmeden ve Arap dilinin inceliklerini kavramadan, âyetlerdeki gizli anlamların ortaya çıkmasını sağlamamız mümkün değildir. Şu halde, bizim bütün yönleriyle tefsire ihtiyaç duyduğumuz gayet açık ve ortadadır. Tefsir; bazen veciz lafızların geniş ve derin anlamlarını açıklayarak, bazen de muhtemel anlamlardan birini diğerine tercih etmekle gerçek manaların ortaya çıkarılması ile mümkün olur. Bazı müfessirler tefsir ilmini, -kolay gibi görünen zor (*sehl-i muteassirdir*) anlamlar-diye tanımlamışlardır. Bu zorluk çeşitli yönlerden şöyle açıklanabilir: Bu yönlerin en açık olanı şudur ki emsal ve şiir türünden olan metinlerdeki amacın ne olduğunu öğrenme, ancak bu meselleri ve şiirleri söyleyenleri dinleyerek manalarını anlama imkânı bulunduğu halde; Kur'an'ın mütekellimini (Allah'ı) dinlemek suretiyle ilâhî muradı bu şekilde anlamak mümkün değildir. Bu ilâhî muradı kesin bir şekilde anlamak ve tefsir etmek ancak Peygamber (s.a.v) efendimizden dinlemek suretiyle bilinir. Bu durum Kur'an'da sınırlı sayıdaki âyetler dışında oldukça zordur. Şu halde Kur'an âyetlerindeki ilâhî muradın bir takım işaret ve deliller ile ortaya çıkarılarak anlaşılması sağlanır. Bu da az önce anlatmaya çalıştığımız üzere Cenab-ı Hakk'ın kutsal kitabında, insanların tefekkür etmelerini murat etmesindeki hikmetine bağlıdır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, tefsir yazmak kolay bir iş olmadığı gibi, Kur'an'ı başka dillere veya kendi dilimize tercüme etmek de pek kolay değildir. Kur'an'ı Kerim'de bulunan âyetler, ileri derecede fesâhat ve belâgatte olup, hatta Arap dili içerisinde toplamış oldukları (cami') derin manalar itibarıyla fesâhat ve belâgat yönünden onlara denk olanlarını bulmak mümkün olmayabilir. Hatta başka dile çevirmede Kur'an'ın orijinal metninin anlam yönünden insanları etkileyici yönünün açıkça ortadan kalkacağını ayrıca izah etmeye gerek bile yoktur. Bu açık gerçek Kur'an beyanının inceliklerine aşına olan belâgat üstatlarının bediî zevki ile açığa çıkmıştır. Özellikle Kur'an metinlerindeki uyum zevkine sahip bir müfessir, zayıf bir şekilde Kur'an'ı tasvir ederse, elbette ki bu bir eksikliktir. Şüphesiz Kur'an-ı Kerim fesâhat ve belâgat-

te benzeri olmayan semavi bir mucize, hüküm kaynağı ve ilâhî ilkeler manzumesidir. Bu yönüyle Kur'an'ı başka dillere çevirmede anlam derinliği ve bütünlüğünü beşerin gücü ölçüsünde korumaya çalışmak, belâgat açısından nasıl gerekli ise, ahkâma ait konularda da meselelerin inceliklerine kaynaklık eden üstün ifadeler ile özel tabirleri korumak, ahkâm açısından o kadar önemlidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Kur'an âyetlerinin tefsiri konusunda büyük imamlar ve müfessirler arasında ihtilaf olmasına rağmen nazmı celîlin yalnız fesâhat ve belâgati ile dilimizde bu güzellikleri ortaya çıkaracak ifade tarzı dikkate alınmalıdır. Kur'an âyetlerinin tümü dikkate alındığında, taşıdıkları anlam ve değeri ile dilimize serbestçe çevrilmesi ikinci yönden bir engel teşkil ettiği hatırlanırsa, bu iki yönü muhafaza ederek üstlenilen vazifenin ne derecede önemli olduğu tereddütsüz bir şekilde kabul edilmelidir. Eğer bu durum maksadın ortaya çıkmasını sağlamamış olursa, bu konu kısmen buraya atfedilir diye düşünüyorum.

Sonuç olarak Kur'an âyetlerinin tefsiri ve kutsal kelamın dilimize çevrilmesinde, istemeden de olsa her zaman ortaya çıkacak olan eksik ve noksan anlamların bağışlanması konusunda Kur'an'ı Mübîn'i indiren Yüce Allah'ın lütfu- keremine sığınırım.